
Masahiro Kanai

Japonski meddržavni sporazumi in propad šogunata

Japonska je leta 1641 uvedla popolno nacionalno osamitev - *sakoku*. Ta beseda v japonščini pomeni prepoved trgovanja in prometa z drugimi državami.

S samoosamitveno politiko je Japonska želela utrditi svoj fevdalni sistem.

V osemnajstem in devetnajstem stoletju so gospodarsko razvite zahodne velesile kar tekmovala za osvojitve in nadzor nad prekomorskimi tržišči, kar so skušale doseči z izvajanjem pritiska nad zaostalimi območji in državami. Imperializem je bil na pohodu. Rusija je prodrla globoko v azijsko območje in oprezala za plenom v bližini japonskih otokov. V sredini sedemnajstega stoletja je v lovu za krznom prečkala Sibirijo in dosegla tihomorsko obalo. V Ezochi so Rusi prišli v drugi polovici osemnajstega stoletja. Na tihomorskem območju je bilo ustanovljeno rusko-ameriško podjetje za trgovino s krznom, ki je nameravalo trgovati tudi z Japanci za hrano. V ta namen je ruski trgovinski predstavnik Adam Laksman (1766-1796?) v spremstvu japonskega izobčenca Kodajuja Daikokuja (1751-1828) in drugih leta 1792 obiskal Nemuro. Japonska pa je še poostrila omejitve glede vstopa tujih ladij in, sklicujoč se na državne zakona, zavrnila Laksmanove trgovske zahteve.

Po razglasitvi japonske samoosamitve so evropske države, z izjemo Kraljevine Nizozemske, izgubile interes zanjo in se aktivno posvetile kolonizaciji ameriškega kontinenta. V sredini osemnajstega stoletja pa so začele ponovno stegovati svoje imperialistične lovke proti Aziji, o čemer pričuje britansko zavzetje dela Indije. Vodilne evropske države, še posebej Združeno kraljestvo (Velika Britanija) in Francija, so si z mednarodnim trgovanjem ustvarile veliko bogastvo, med nenehnim vojskovanjem v sedemnajstem in osemnajstem stoletju (francoska revolucija in napoleonske vojne) pa so se tudi vojaško zelo razvile. Proti takšnim vojaškim velesilam so bile azijske države brez moči.

Na Zahodu je bila industrijska revolucija v polnem razmahu. Ta je krepila ekonomsko in politično moč posameznih državljanov, ki so imeli v rokah trgovino in industrijo. Javno zanimanje za politična in družbena vprašanja je vse bolj naraščalo, ponekod pa tudi nasprotovanje dikatorskim režimom.

Napoleonske vojne so močno vplivale na gospodarske in politične razmere po vsem svetu. Napoleon I. (1769-1821) je obdržal nadzor nad Kraljevino Nizozemsko. Združeno kraljestvo je začelo ovirati dejavnosti Nizozemske vzhodnoindijske družbe, nato pa zavzelo Batavijo in nizozemskim ladjam onemogočilo dostop do Nagasakija. V tem mestu je avgusta 1808 je prišlo do tako imenovanega pfaetonskega dogodka. V pristanišče je namreč priplula britanska ladja Phaeton, katere

posadka je zahtevala drva in vodo, mornarji pa so se nasilno znesli nad prebivalci.

Rusija je v Nagasaki leta 1804 še enkrat poslala svojega trgovinskega predstavnika. Nikolaj Petrovič Rezanov (1764-1807), ki je bil tudi ustanovitelj rusko-ameriškega podjetja, je hotel pri Japoncih doseči odpravo trgovinske zapore. Vendar so ti vztrajali, da jim trgovanje z drugimi državami prepoveduje ancestralni zakon in Rezanov se je leta 1805 praznih rok in nejevoljen vrnil domov.

Negotovanje zaradi samoosamitve se je pojavilo tudi na Japonskem, kjer so razumniki od svojih voditeljev zahtevali, naj pokažejo več poslušnosti za zunanje interese in uredijo odnose s svetom. Ti pa so se trmasto držali svoje politike in še naprej odganjali tuje ladje. Omeščali se niso niti takrat, ko je v Nagasaki priplula nizozemska vojaška ladja z diplomatskim pismom svojega kralja, ki je Japonce rotil naj vendarle končajo osamitev in odprejo državo svetu.

Matthew Galbraith Perry (1794-1858), vrhovni poveljnik vzhodnoindijske flote ameriške mornarice, je doma dobil nalogo narediti konec japonski trgovski zapori. S seboj je nesel diplomatsko pismo tedanjega ameriškega predsednika Millarda Fillmoreja. Ko je Perry julija 1853 priplul na Japonsko s štirimi ladjami, Japonci ameriških ladij niso napadli, temveč je Perryju celo uspelo priti do pogajanj z visokim japonskim uradnikom. Izročil mu je predsednikovo pismo v upanju, oziroma prepričan, da bo pozitivno sprejeto. Japonska še nikoli prej ni sprejela diplomatskega dokumenta države, s katero ni imela diplomatskih odnosov, tokrat pa je naredila izjemo. In Perry je, ne da bi počakal na odgovor, izplul iz Edovskega zaliva (Edo: tedanje ime za današnji Tokio; op. prev.)

Okvirna vsebina omenjenega dokumenta je bila taka:

(1) sklenitev trajnega sporazuma o zaščiti življenj in lastnine ameriških ladijskih posadk;

(2) dovoljenje za nabavo drv, vode in hrane v več japonskih pristaniščih;

(3) dovoljenje za pridobitev skladišč za premog;

(4) dovoljenje za vstop v več japonskih pristanišč zaradi trgovanja.

Perry je 10. junija 1853 iz Edovskega zaliva odplul neposredno na Okinawo, kamor je prispel deset dni kasneje. Tam je od Japoncev zahteval skladišče za premog in pravico do proste plovbe in trgovanja z okoliškimi otoki. Japonci so njegovim zahtevam ugodili. Potem, ko je o tem obvestil Ameriko, je ta 29. junija 1853 proglasila Okinawo za zaščiteno cono.

Januarja 1854 je Perry ponovno priplul na Japonsko, tokrat s sednimi bojnimi ladjami. Uradna japonsko-ameriška pogajanja so se začela desetega februarja. Predsednik Fillmore je v svojem diplomatskem dokumentu zahteval (1) prosto trgovanje, (2) pravico do oskrbe z vodo, hrano, drvami in premogom ter (3) izpustitev izobčencev. Na prvih pogajanjih še ni brezpogojno zahteval proste trgovine, zato so ta potekala dokaj gladko. Zadnjega februarja je sporazum dobil končno obliko in 3. marca 1854 je bil japonsko-ameriški sporazum o miru in prijateljstvu, ki je obsegal dvanajst členov, podpisan. Z njim pa je bilo tudi konec japonske osamitvene politike.

Glavne točke sporazuma:

- (1) odprtje dveh pristanišč (Šimoda, Hakodate);
- (2) izpustitev izobčencev;
- (3) prosta oskrba z blagom (drvmi, vodo, hrano itd.);
- (4) ustanovitev območja prostega gibanja v odprtih pristaniščih;
- (5) klavzula o državi z največjimi ugodnostmi;
- (6) namestitev konzulov.

V sporazumu je bil poseben poudarek na klavzuli o državi z največjimi ugodnostmi.

Evfimij Vasiljevič Putjatin (1803-1883), ruski mornariški poveljnik, je 18. julija 1853 s štirimi eskadroni priplul na Japonsko in 19. avgusta brez težav izročil diplomatski dokument Japoncem. V njem je Rusija poudarila preživetost in neustreznost izolacijske politike ter izrazila interes vsega sveta, da se ta odpravi. Rusija je Japonsko tudi opozorila na njeno slabo obrambno sposobnost. Rusko-japonski sporazum so podpisali 21. decembra 1854. Imel je devet členov in bil po vsebini zelo podoben japonsko-ameriškem sporazumu.

Townsend Harris (1804-1878), kasnejši ameriški generalni konzul na Japonskem, je julija 1856 prišel v to državo z namenom skleniti trgovinski sporazum. Izročil je predsednikovo diplomatsko pismo in zahteval neposredna pogajanja za sprostitev trgovine. Japonska zaradi svojih zakonov v to ni z lahkoto privolila, na koncu pa je vendarle sprejela del njegovih zahtev in podpisala japonsko-ameriški sporazum, ki je urejal razmerje med valutama, pravice Američanov do bivanja na Japonskem in konzularne pristojnosti. To je bil tako imenovani šimodski sporazum. 21. oktobra 1857 se je Harris srečal s šogunom v njegovem dvorcu v Edu in mu predal predsedniški dokument. 26. oktobra pa je v svojem govoru Japonsko posvaril pred nevarnostmi, ki naj bi ji pretile zaradi njene politike, in kako se jim izogniti. Opozoril jo je na agresivnost Združenega kraljestva in dobronamernost miroljubne Amerike, ki bi Japonski po sklenitvi meddržavnega sporazuma zagotavljala varnost. Kot ključne točke sporazuma je navedel namestitev ministra in uvedbo proste trgovine med državama.

Pogajanja o meddržavnem trgovinskem sporazumu so se začele 4. decembra 1857. Japonci so sicer najprej zahtevali strog nadzor nad trgovino, ko pa je Harris to zavrnil, so, na njegovo presenečenje, nenavadno hitro pristali na prosto trgovino. Ob uspešnem zaključku pogajanj jim je Harris januarja 1858 predložil osnutek sporazuma. Zaradi slabega poznavanja mednarodnega prava Japonci niso opazili, da je Harrisov osnutek vseboval tudi neenakopravne in zanje neugodne določbe o eksteritorialnosti, konzularnih pristojnostih, enostranskem določanju davščin, poravnavi in klavzulo o državi z največjimi ugodnostmi. Kljub nasprotovanju japonske javnosti je Naosuke (1815-1860), šogunov minister, 19. junija 1858 podpisal japonsko-ameriški sporazum o prijateljstvu in trgovanju med državama.

Japonci so nato sklenili gospodarske sporazume še s Kraljevino Nizozemsko, Rusijo, Združenim kraljestvom in Francijo. Tudi teh pet sporazumov je spravljal

Japonsko v neenakopraven položaj zaradi konzularne jurisdikcije, klavzule o največjih ugodnostih in tarifne avtonomije omenjenih držav.

S sklenitvijo teh sporazumov se je končalo obdobje nacionalne izolacije, čemur pa je nasprotoval cesarski dvor. Naosuke je kaznoval mnogo cesarjevih vazalov (daimijev, samurajev in roninov), ki niso hoteli sprejeti sporazumov. Znana je ansejska (Ansei) čistka. Tretjega marca 1859 pa so se mu samuraji iz fevdalnih klanov maščevali z umorom. Po tem incidentu se je med samuraji in ronini hitro razširilo gibanje za podporo cesarskemu dvoru in izgon zahodnjakov iz države.

Mednarodna trgovina se je začela leta 1859 v pristaniščih Nagasaki, Hakodate in Jokohama, preko katere se je uvozilo in izvozilo največ blaga. Največji promet je imela Japonska z Združenim kraljestvom. Najpomembnejša izvozna artikla sta bila čaj in surova svila, ki se je v Evropi zelo dobro prodajala. Zaradi tega se je predvsem na vzhodnem delu Japonske pridelava svile zelo hitro razširila. Vendar pa sta izdelovalce tekstila in potrošnike prizadela pomanjkanje blaga in porast cen. Šogunat je moral pod političnim pritiskom izdati velike količine denarja, zaradi česar so se podražile tudi druge vrste blaga. To je zelo otežilo življenje navadnega človeka in povzročilo družbeno nezadovoljstvo. Samuraji in ronini so od vsega začetka za porast cen krivili meddržavne sporazume. Napadali so tujce in s pritožbo na cesarskem sodišču zahtevali razveljavitev sporazumov.

V obdobju Tempa (1830-1844) so šogunat in fevdalni klani doživljali hude pretese, njihova politična oblast pa je naglo slabila. Samuraji, vajeni vladanja nad kmečkim prebivalstvom, ki je predstavljalo osnovo fevdalnega sistema, se niso mogli prilagoditi kmetijskemu, industrijskemu in trgovskemu razvoju. Njihova oblast je bila ogrožena. Šogunat, ki je bil vse od Perryjevega prihoda pod hudim zunanjim pritiskom, je izgubljal svoj vpliv, njegovo politiko so vse bolj kritizirali. Šogun in daimiji so se s prenovo svoje politike sicer poskušali obdržati na oblasti, vendar jim to zaradi notranje razcepljenosti ni uspelo. Nasprotovanje šogunatu se je še stopnjevalo, čeprav so nekateri zagovarjali njihovo politiko glede odpiranja države svetu. Tisti, ki so izgubili zaupanje v šogunsko politično oblast pa so upali, da bo cesarski dvor prenovil fevdalizem. Utrdilo se je rojalistično gibanje, katerega cilj je bil zgraditi novo državo, v kateri bi bil cesar središče vsega dogajanja.

Cesarski dvor in šogunat sta skušala zgladiti medsebojni spor in odpraviti politično zmešnjavo s hitro poroko med Kazunomijo (1846-1877), sestro cesarja Komeja, in štirinajstim šogunom, Tokugavo Jemohijem (1846-1866). Kazunomija je bila značilen primer žrtvenega jagnjeta v zadnjih dneh šogunata. Mnogi samuraji niso nad poroko nič manj negodovali kot nad trgovinskimi sporazumi. Nižji samuraji in ronini, ki se niso mogli prilagoditi spremenjenim gospodarskim razmeram, so se odločili za vsako ceno ubraniti državne interese. Pridružili so se jim razumniki, ki so bili zelo zaskrbljeni za prihodnost domovine. Pod parolo "sonno-joi" (spoštujmo cesarja, izženimo barbare!) so izvedli silovito kampanjo za strmoglavljenje šogunata, kar jim je s pomočjo ljudskih vstaj tudi uspelo, čeprav se je ta skušal obdržati s političnimi reformami.

Petnajsti šogun, Tokugava Jošinobu (1837-1913), je oktobra 1867 tudi formalno predal politično oblast cesarskemu dvoru, s čimer je bilo šogunata konec.

Literatura

Akira Tanaka: *Nihonrekishi 15 Kaikokutotōbaku* (Zgodovina Japonske 15, Odrptje države in padec šogunata). Shueisha 1992.

Michiaki Torisu: *Meiji-ishin* (Obnovitev Meijija). Nihonkyō bunsha 1965.

Yūzō Katō: *Kurofunezengonosekai* (Svet pred in po prihodu črnih ladij). Iwanamishoten 1985.

Yūzō Katō: *Kurofuneiken* (Kriza po prihodu črnih ladij). Iwanamishinsha 1988.

Prevedel Andrej Turk

Masahiro Kanai

THE JAPANESE INTERNATIONAL AGREEMENTS AND THE FALL OF THE SHOGUNATE

Summary

In 1641 Japan declared self-isolation, thereby banning all trade and traffic with other countries. This isolation lasted for more than two centuries. Although there had been attempts at trading with Japan at the end of 18th and at the beginning of the 19th century, the country only began to open up in 1853, with the coming of the US Navy to Tokyo Bay under the command of Perry, the commander-in-Chief US East India Squadron. The American warships were run by steam engines, hitherto unknown to the Japanese. They were offered negotiations for establishing trade links between the two countries. A bilateral trade agreement was concluded in 1858 whereby the Japanese agreed to open two of their ports, allow the supply of foreign ships and granted the Americans the most-favoured-nation treatment. The Russians too endeavoured to convince the Japanese of the need to abolish self-isolation. After signing the trade agreement with the USA, Japan concluded similar agreements with Netherland, Great Britain, France and Russia, all of which put it in an unequal position. Japan started trading with these countries, most of all with the Great Britain. Its main export products were tea and raw silk. The opening of Japan, which lived its traditional life, was opposed by the Imperial Court, and landlords supported the Court against the shogun who actually ruled the country (the shoguns had been in power since the Middle Ages) and who favoured the opening. The economic opening resulted in a general increase of the cost of living and social deterioration. The landlords condemned the Shogun and his economic policy and organized a movement under the slogan "honour the Emperor banish the barbarians", that is, the western tradesmen. In 1867, the 15th Shogun handed over power to the Caesar. This, however, did not stop Japan from opening itself and eventually becoming an economic super-power.